



BROCHURE

UMA

AFRIKAANSE VROUWEN
IN VERZET TEGEN SLAVERNIJ

TE ZIEN
BLACK
FESTIV

De rol van vrouwen in opstanden

De rol van vrouwen in opstanden tijdens de slavernij is veelal verborgen gebleven, omdat de tot slaafgemaakte Afrikanen weinig documentatie hebben achtergelaten. Veel documentatie komt uit de hand van de Europeanen, waar de gedachtegang vaak patriarchaal en seksistisch was en nog steeds is. Men ging er vanuit dat vrouwen geen leiders van een opstand konden zijn of actief fysiek verzet konden bieden. Toch zijn er heel wat vrouwen die het juiste milieu creëerden, leiders waren en actief meededen in opstanden om hun vrijheid te herwinnen. Enkele van deze vrouwen worden tentoongesteld in de UMA voorstelling en in deze brochure vind je hierover nog meer achtergrondinformatie.

Queen Nanny - Jamaica

Het meeste wat wij weten over Nanny komt uit de orale overlevering. De verhalen waarin deze bijzondere vrouw voorkomt zijn van generatie tot generatie verteld. Uit deze verhalen valt op te maken dat Nanny rond 1680 geboren zou zijn in het huidige Ghana. Er is slechts één document, een akte met betrekking tot rechten van grond, bekend waarin Nanny naar alle waarschijnlijkheid genoemd wordt. In deze akte staat bovendien vermeld dat zij als vrije vrouw, met bedienden, vanuit West-Afrika naar Jamaica is vertrokken.

Nanny had vijf broers, Accompong, Johnny, Quaco, Cuffee en Kojo. Nanny en haar broers besloten niet bij elkaar te blijven en groeiden allen uit tot leiders van verschillende

groepen marrons. Nanny had samen met haar broer Quaco de leiding over de Windward marrons, die gevestigd waren in het gebied van de Blue Mountains.

Nanny was een uitstekende gevechtstrainer. Zij leerde de marrons onder andere guerrilla tactieken, die vrijwel altijd met succes tegen de Britse koloniale troepen werden gebruikt. Naast het leiderschap van de materiële wereld, was Nanny ook een spiritueel leider. De impact van Nanny is onder andere terug te zien in het landschap van Jamaica. Zo zijn er watervallen (de Nanny Falls) en een dorp (Nanny Town) naar haar vernoemd. Queen Nanny is tegenwoordig een nationale held van Jamaica en haar portret prijkt op het vijfhonderd dollar biljet.

Maria - Curaçao

In 1716 vindt er een opstand plaats op St. Marie, een plantage van de West-Indische Compagnie (WIC), op Curaçao. De aanstichter van deze opstand zou Maria zijn geweest. Maria was een tot slaafgemaakte vrouw en werkte als kok. Daarnaast was zij ook verantwoordelijk voor het opvangen en verzorgen van nieuwkomers, die na aankomst op het eiland tijdelijk werden verplaatst naar één van de acht WIC plantages in afwachting tot hun verkoop of vervoer naar andere nabijgelegen landen en eilanden. Tijdens de opstand op St. Marie vermoord een groep tot slaafgemaakten de opzichter, Christiaan Muller. Zijn echtgenote zag de groep bebloed uit het veld komen en de optrek van Maria binnengaan. Kort daarop bestormde de groep met getrokken messen het huis van de opzichter. Zijn vrouw en kinderen wisten te ontkomen, maar enkele leden van de ruitery van de WIC moest het met de dood bekopen.

Uiteindelijk is de groep die in opstand is gekomen gepakt. Bij de verhoren kwam naar voren dat Maria een sleutelrol in de gebeurtenissen zou hebben gehad. Christiaan Muller zou namelijk verantwoordelijk zijn geweest voor de dood van Maria's man en uit wraak zou zij de opstand hebben aangesticht. Zij zou de tot slaafgemaakten hebben aangemoedigd om alle witte mensen van de plantage te vermoorden en met het geld van de opzichter hun vrijheid te kopen. Maria bleef echter betrokkenheid bij de opstand te ontkennen, zelfs onder foltering. Uiteindelijk is zij ter dood veroordeeld.

Ma Cató - Suriname

Ma Cató zou geboren zijn in Afrika en als tot slaafgemaakte onder dwang in Suriname terecht zijn gekomen waar zij, samen met haar familie, op een plantage in het Commewijne gebied verbleef. Rond de jaren dertig van de achttiende eeuw wist Cató zich te bevrijden van een leven in gevangenschap en onderdrukking en onttrok zich van de plantage. Haar moeder, die op de plantage achterbleef, gaf haar een obia mee, een godheid uit Afrika, genaamd Gwangwella. Cató maakte deel uit van een kleine groep bestaande uit zes á zeven mensen die zich voegden bij een grotere groep marrons. Cató bediende samen met haar oom de obia Gwangwella, die de groep bescherming bood. Ma Cató vervulde een sleutelrol als priesteres van de groep en door middel van Gwangwella kon zij genezen, beschermen, maar ook onderhandelen. De eed die de vrede bekrachtigde tussen de Nederlanders en de Aukaners werd afgelegd onder toezicht van de obia Gwangwella.

In tijden van instabiliteit en onveiligheid, zoals toen de groep onder druk kwam te staan door de kolonistoren en een an-

dere groep marrons, de Boni's, heeft de spiritualiteit van Ma Cató voor overwinningen gezorgd. De obia van Ma Cató maakt na tientallen jaren nog steeds zijn aanwezigheid kenbaar tijdens belangrijke gebeurtenissen binnen de clan van Ma Cató, die overigens nog steeds bestaat.

Solitude - Guadeloupe

Wat over Solitude bekend is komt uit de mondelinge overlevering. De enige schriftelijke referentie naar Solitude komt uit het boek *Histoire de la Guadeloupe*, geschreven door Auguste Lacour. Rond 1772 zou Solitude geboren zijn op het Franse eiland Guadeloupe. Haar ouders waren een witte Fransman en een zwarte tot slaafgemaakte moeder. Nadat haar moeder zichzelf had bevrijd en zich van de plantage onttrok, bleef Solitude alleen achter.

Hoewel op de Franse eilanden de slavernij in 1794 was afgeschaft, werd deze na acht jaar weer opnieuw ingevoerd. Tijdens de tweede invoering van de slavernij in 1802 weigerde Solitude, inmiddels een vrije vrouw, om weer als tot slaafgemaakte een leven in onderdrukking te leiden. Zij koos ervoor om zich aan te sluiten bij een kleine groep vrijheidsstrijders geleid door Louis Delgrès. Met een klein leger vochten zij tegen de Franse troepen. Geschat wordt dat er tussen mei en december 1802 maar liefst drieduizend tot vierduizend vrijheidsstrijders zijn omgekomen in de gevechten. Opvallend was dat Solitude in deze periode zwanger zou zijn geweest. Desondanks zou zij zonder angst gevechten aan zijn gegaan, waarbij zij met regelmaat haar kapmes gebruikte.

Na achttien dagen moedig vechten tegen de Franse troepen verloor de groep van Solitude. Solitude zag hoe haar

vrienden, zoals Louis Delgrès, omkwamen in een explosie. Solitude werd gevangen genomen en ter dood veroordeeld, maar niet voordat zij bevallen was. Solitude beviel van haar kind op 28 november 1802. De volgende morgen werd zij, op 30-jarige leeftijd, door de Fransen geëxecuteerd.

Cécile Fatiman - Haïti

De Haïtiaanse revolutie is de grootste en bloederigste slavenopstand in de geschiedenis geweest en heeft uiteindelijk tot de eerste vrije zwarte republiek geleid. De opstand duurde maar liefst dertien jaar en werkte als katalysator voor slavenopstanden binnen het gehele Caraïbische gebied. Op de vooravond van de revolutie, de nacht van 14 augustus 1791 vond er in het geheim een vodou ceremonie plaats in Bois Caïman. Het doel van de bijeenkomst was het bespreken van een strategie en het geven van kracht aan de verzetsstrijders. De ceremonie werd geleid door twee priesters, Dutty Boukman en Cécile Fatiman. Binnen tien dagen hadden de voormalig tot slaafgemaakten de gehele noordelijke provincie van het eiland onder controle. Duizenden Fransen werden vermoord, plantages werden in brand gestoken en voorraden werden geplunderd. De vodou ceremonie, waar Cécile Fatiman een sleutelrol in speelde, wordt gezien als het startpunt van de Haïtiaanse Revolutie en staat voor velen als symbool voor verzet tegen oppressie. Cécile Fatiman trouwt later in haar leven met Louis Michel Pierrot, een generaal in het revolutionaire leger en later president van Haïti. Zij zou maar liefst 112 jaar oud zijn geworden toen zij kwam te overlijden in

De spirituele rol van de vrouwen

De bovengenoemde en alle andere vrouwen die meestreden in de strijdende groepen vervulden belangrijke taken, waaronder het voorzien in voldoende voedsel voor de groep. Daarnaast is de religieuze ondersteuning ook een belangrijk onderdeel geweest. Zo versterkten zij de krachten van hun mannen met amuletten en kruidenbaden, het offeren aan de winti voor hun welzijn en het voorspellen van het wel of niet slagen van aanvallen en het naderen van de vijand (vanuit trance). Hieronder vind je enkele van de vrouwen die ook als spiritueel leider gezien werden.

Cécile Fatiman - Haïti

Cécile Fatiman was een Vodou priesteres/Manbo. Binnen de Haïtiaanse spiritualiteit (Vodou) is de spiritualiteit van de volgende etnische groepen dominant, namelijk de Fon van Dahomey en de Bantu van het Kongo-Angola gebied. De Yoruba, Igbo en Akan hadden ook invloed, maar in mindere mate dan de twee eerstgenoemde. De eindceremonie in de Bois Caiman was het startsein van de Haïtiaanse revolutie. De voertaal tijdens de ceremonie was Kikongo/Loangu. Tijdens de ceremonie werd er een gebed gedaan door Boukman en Cécile Fatiman waarbij opgeroepen werd om afstand te doen van de god van de witte man en de Afrikaanse religie te omarmen. En vanaf dat moment waren zij vrij. Vervolgens werden er twee Lwa's opgeroepen. Ogun van oorlog, technologie en ontwikkeling en Ezilie Dantor een

vrouwelijke oorlogs Lwa, die opkomt voor vrouwen, kinderen en zwakkeren. Er een zwart wildzwijn geofferd aan Ezilie Dantor. Tevens werd er een sweri gemaakt van rum, water en bloed dat iedereen dronk. Daarna werd er muziek gespeeld en danste iedereen in een kring. De muziek was om Ogun en Ezilie Dantor op te roepen.

De kleuren van de vlag van Haïti zijn blauw en rood. Deze is ontstaan uit de Franse vlag waarbij de witte strook is verwijderd. De kleuren van de Haïtiaanse vlag stonden tevens symbool voor Ezilie Dantor en worden ook wel gedragen tijdens rituelen voor haar.

Nanny Maroon - Jamaica

Binnen de Obeah van Jamaica zijn de volgende groepen hun spiritualiteit van grote invloed, namelijk de Igbo's van Nigeria en Akan van de Goudkust. De voertaal op dat moment kwam van de Akan en was kromanti/twi. Later hadden de Fon en Yoruba ook enige mate van invloed. Als communicatiemiddel maakten ze gebruik van apenti dron/percussie en de abeng/tutu/hoorn. De sweri hier bestond uit rum, buskruit en bloed.

Nanny Maroon had als wapen een pistool met een ronde houten kolf dat als knuppel gebruikt kon worden, een Afrikaanse dolk en een ofana die geprepareerd was als obia howru.

Ze hadden een zwaar groot zwaard dat gemaakt was van mahonie hout. Het handvat was bedekt met een zwarte fluwelen stof. Hieraan was een papegaaienvaar vastgemaakt. Het stuk tussen het handvat en het zwaard was verbonden

met gouden spijkers. Aan de bovenkant van het zwaard was een gat. Dit zwaard was een teken van oorlog en rebellie. Het was nagemaakt aan de hand van de zwaarden die ook in de Goudkust/Ghana werden gebruikt. Door de manier van vasthouden van het zwaard werden signalen afgegeven. Zo betekende het "let's go to war" als zij het handvat vastpakten. Indien zij het zwaard bij het gat aan de bovenkant vastpakten betekende dit vrede.

Ma Cató - Suriname

Ma Cató had van haar moeder een winti uit Afrika gekregen. Gwangwella was de obia waarvan zij de asi was, nadat ze deze overgedragen kreeg van haar moeder. Aangezien één van haar namen Yaba was, een naam van een vrouw geboren op donderdag, is het vermoeden dat ze van de Akan afstamde en dat het dus waarschijnlijk een Obosom uit de Goudkust/Ghana was. Echter blijkt dat Gwangella een naam is van een Bantu gemeenschap. Tevens was Gaan Tata een andere benaming voor Gwangwella en schijnt het woord Tata voor vader ook voor te komen bij talen die gesproken werden in het oude Loangu koninkrijk. Het was een feti en sweri obia die ook bekend stond als priti Busi obia, omdat het verhaal luidt dat deze obia bossen en planten splitste zodat men makkelijk voorbij kon lopen. Deze obia overzag ook de eed die werd afgelegd met de kolonisten in de vredesgesprekken. Net als in andere regio's bestond de eed uit rum, water en bloed van de participanten. Als de obia werd geconsulteerd of als de obia een boodschap bracht raakte Ma Cató in trance en een andere persoon met kennis van de gang van zaken interpreteerde de boodschap van de obia. Overigens maakte ze

later ook gebruik van de obia Agumanga van haar man tata Pangaboko. Deze was in een wijtas meegenomen toen ze van de plantage vertrokken en ook dit versterkt het vermoeden dat het een obia is afkomstig van de Bantu aangezien o.a. speciale tassen vaker als houder van een obia werden gebruikt. Dit noemde men dan een Nkisi. Deze raadpleegde men elke ochtend over de gang van zaken. En ook dit was een sweri obia. En een verhaal gaat dat Ma Cató en tata Pangaboko een sweri maakten door bloed te drinken uit een snee van elke vinger. Dit als verzekering dat als Ma Cató tata Pangaboko ooit kwaad zou doen en hij kwam te overlijden zij kort daarna ook zou sterven.

Algemeen

Onder de marrons is er ook een ritueel waarbij een yorka wordt ondervraagd wanneer deze onder onduidelijke omstandigheden is overleden en als er bepaald moet worden op welke manier een overledene begraven moet worden. Het lijk van de persoon wordt in stof gewikkeld en op een strobed vastgebonden. Vervolgens wordt dit op het hoofd van twee dragers geplaatst, waarvan één meestal een familielid van de overledene is. In het midden van het dorp is er een groep onder leiding van het dorpshoofd die na libatie vragen aan de yorka stelt. De antwoorden van de yorka worden bepaald aan de hand van de beweging van de dragers en het strobed. Als ze naar voren lopen betekent het een ja, wanneer ze naar achteren of opzij lopen betekent het een nee. Als het strobed met het lijk erop wild schut dan betekent het dat de yorka zich beledigd voelt of schaamt door de vraag.

In verschillende gebieden was er ook een ritueel vanuit

8

centraal Afrika waarbij mannen onder de benen van vrouwen door moesten passeren, voordat ze oorlog gingen voeren. Dit werd gedaan als teken van moed. Vrouwen hadden vaak een mes waarmee zij vijanden die door de mannelijke strijders waren verwond, de genadeklap gaven. Het verwonden door de mannen en het doden van de vijanden door de vrouwen was een teken van geloof in complementariteit. Vrouwen droegen ook wel voetkettingen of armbanden met tanden van de mensen die ze hadden gedood. Sommige mensen maakten ook kleine houten poppetjes die een posu waren voor bepaalde winti.

Naast bovenstaande genoemde vrouwen, waren er meer vrouwen die een belangrijke rol hebben gespeeld bij de opstanden die zeker de moeite waard zijn om te onderzoeken. Hieronder vind je enkele voorbeelden uit dezelfde gebieden:

- Abena was een Obeah priester die samen met Tacky in Jamaica een opstand begon.
- Jaja (dyadya) Dande (Suriname) was een Saramaccaanse priesteres met een Ampuku genaamd Wamba die meevocht in de oorlogen tegen de kolonisten.
- Gran gitonn was een manbo en één van Dessaline's trouwe adviseurs.

Literatuurlijst

Barima, K. B. (2016). Cutting across Space and Time: Obeah's Service to Jamaica's Freedom Struggle in Slavery and Emancipation. *The Journal Of Pan-African Studies*, 9(4), 16. <https://www.questia.com/library/journal/1G1-461364153/cutting-across-space-and-time-obeah-s-service-to>

Brown, V. *Tacky's Revolt*. Cambridge, Harvard University Press, 2020.

Davis, C. (2016). Before They Were Haitians: Examining Evidence for Kongolese Influence on the Haitian Revolution. *Journal Of Haitian Studies*, 22(2), 4-36. <https://doi.org/10.1353/jhs.2016.0035>

DBNL. (1984). *Stammoeders, priesteressen en media. Marronvrouwen in de 18e eeuw* Silvia W. de Groot, OSO. *Tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde en Geschiedenis*. Jaargang 3 - DBNL. https://www.dbnl.org/tekst/_oso001198401_01/_oso001198401_01_0023.php

DBNL. (1997). *Silvia W. de Groot Marrons aan de Djukakreek in de achttiende eeuw*, OSO. *Tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis*. Jaargang 16 - DBNL. https://www.dbnl.org/tekst/_oso001199701_01/_oso001199701_01_0020.php#:~:text=De%20Marrons%20werden%20tot%20vrije,werden%2C%20kregen%20ze%20een%20premie.

Higginson, T. W. *Black Rebellion Five Slave Revolts*. Da Capo Press, 1998.

Junker, L. (1925). *Godsdienst, zeden en gebruiken der Boschnegers*. *NWIG, New West Indian Guide/NWIG*, 6(1), 73–81. <https://doi.org/10.1163/22134360-90001518>

Schuler, M. (1970). *Ethnic Slave Rebellions in the Caribbean and the Guianas*. *Journal Of Social History*, 3(4), 374–385. <https://doi.org/10.1353/jsh/3.4.374>

Sutherland, M. E. (2023). Africanisms in the Caribbean Region: African Descendants' Resistance to Enslavement and Subjugation in Post-Emancipation. *Journal Of Black Studies*, 54(5), 355–373. <https://doi.org/10.1177/00219347231170859>

Velzen, H. T. (1978). *The origins of the gaan gadu movement of the bush negroes of surinam*. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-origins-of-the-gaan-gadu-movement-of-the-bush-Velzen/6f5896adc3e05b4f1751b95efb1a301d69f67227>

Young, J. R. (2007). *Rituals of Resistance: African Atlantic Religion in Kongo and the Lowcountry South in the Era of Slavery*. <http://muse.jhu.edu/chapter/520411>